

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ

THE NATIONAL POLICE AS A SUBJECT OF ENSURING CHILDREN'S RIGHTS TO SAFE LIVING CONDITIONS

Юнін О.С., перший проректор ДДУВС
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України

В дослідженні розглядаються питання окреслення кола повноважень і завдань Національної поліції України щодо забезпечення прав дитини на безпечні умови життя задля визначення ролі поліції як суб'єкта в системі органів виконавчої влади, що займаються забезпеченням зазначених прав. Наводяться положення нормативно-правових актів, які визначають повноваження і завдання підрозділів Національної поліції. Аналізуються норми Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», де розглядаються обов'язки уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у справах дітей. Зазначається, що в середині системи Національної поліції України діє підрозділ ювенальної превенції, профільним напрямком роботи якого є робота з дітьми. Зазначається, що у сфері соціального забезпечення поліцейські мають достатні повноваження для забезпечення реалізації права дитини на безпечні умови життя, на відсутність перепон для нормального розвитку особистості внаслідок здійснення контролю за дотриманням батьками або опікунами, піклувальниками покладених на них обов'язків щодо дітей а також надають дітям допомогу у специфічних ситуаціях, в яких може опинитися дитина. Також поліцейські отримали значні повноваження у сфері профілактики правопорушень серед дітей, оскільки недопущення правопорушення щодо дитини або дитиною є важливою запорукою для нормального розвитку дитини і для забезпечення її права на безпечні умови життя та відсутність загроз для такого розвитку. Вказується, ключову роль у протидії домашньому насильству, жертвами якого часто стають діти, відіграють підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України, що також сприяє реалізації права дитини на безпечні умови життя, оскільки, на жаль, саме в сім'ї дитина зіштовхується з різними проявами насильства.

Ключові слова: ювенальна превенція, підрозділи превентивної діяльності, профілактика правопорушень, домашнє насильство, кіберполіція.

The study examines the issue of delineating the scope of powers and tasks of the National Police of Ukraine to ensure the child's rights to safe living conditions in order to determine the role of the police as a subject in the system of executive authorities engaged in ensuring these rights. Provisions of normative legal acts are given, which determine the powers and tasks of the units of the National Police. The norms of the Law of Ukraine "On bodies and services for children's affairs and special institutions for children" are analyzed, where the duties of the authorized divisions of the National Police of Ukraine for children's affairs are considered. It is noted that in the middle of the system of the National Police of Ukraine there is a division of juvenile prevention, the profile direction of which is work with children. It is noted that in the field of social security, police officers have sufficient powers to ensure the realization of the child's right to safe living conditions, to the absence of obstacles to the normal development of the personality as a result of monitoring the compliance of parents or guardians, custodians with their duties towards children, and also provide children help in specific situations in which the child may find himself. Also, the police received significant powers in the field of crime prevention among children, since the prevention of crime against a child or a child is an important guarantee for the normal development of a child and for ensuring his right to safe living conditions and the absence of threats to such development. It is indicated that the key role in combating domestic violence, of which children are often victims, is played by the units of preventive activities of the National Police of Ukraine, which also contributes to the realization of the child's right to safe living conditions, since, unfortunately, it is in the family that the child encounters various manifestations of violence.

Key words: juvenile prevention, preventive activity units, crime prevention, domestic violence, cyber police.

Постановка проблеми. Національна поліція України в питанні підтримання правопорядку, охорони прав громадян від посягань на їх порушення посідає ключове місце. Одним з напрямів діяльності Національної поліції України є профілактика правопорушень щодо дітей, боротьба з домашнім насильством тощо. Саме завдяки поліцейським відбувається недопущення або припинення порушень прав дітей на безпечні умови життя тощо. В сьогоdnішній ситуації українське суспільство опинилося в умовах повномасштабної війни, мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами, це все призводить до підвищення напруги в суспільстві, що впливає й на найбільш незахищену категорію населення – на дітей. Тому вважаємо, що обрана проблематика є актуальною та важливою для висвітлення в умовах сьогоdnення.

Стан опрацювання. Питаннями висвітлення діяльності Національної поліції України в контексті забезпечення права дитини на безпечні умови життя у наукових працях займалися дослідники Н. Коломоєць, Н. Лесько, О. Навроцький, Р. Опацький, В. Стешенко, Т. Хуторяньська, І. Цибуліна та інші.

Метою статті є висвітлення ролі Національної поліції України в забезпеченні прав дитини на безпечні умови життя.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про Національну поліцію» серед завдань поліції постають забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності, а також надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію») [7]. Виконання поставлених завдань забезпечує в тому числі й реалізацію прав дитини на безпечні умови життя.

Відповідно до покладених завдань щодо забезпечення прав дитини на безпечні умови життя можна виділити наступні повноваження Національної поліції України згідно Закону України «Про Національну поліцію»: у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; за ознакою статі (пп. 17 п. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»); вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству

за ознакою статі (пп. 18 п. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію») [7].

В середині системи Національної поліції України є також підрозділи, які профільним напрямком роботи визначають роботу з дітьми. Наприклад, діють підрозділи ювенальної превенції. Серед завдань підрозділів ювенальної превенції виділяються наступні: профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти; взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей; здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [3].

Працівники підрозділів ювенальної превенції Національної поліції в межах повноважень виявляють причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, здійснюють заходи щодо їх усунення, беруть участь у правовому вихованні дітей; повертають дітей до місць постійного проживання, навчання або направляють їх до спеціальних установ для дітей, яких було підкинуто або які заблукали чи залишили сім'ю, спеціальних навчально-виховних закладів. Також веде профілактичний облік дітей; виявляє дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; а також осіб, які виготовляють та розповсюджують порнографічну продукцію, видання, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту; інформує відповідні служби про дітей, які потребують посиленої уваги та проведення з ними профілактичної роботи [5, с. 246–247]. Реалізація таких повноважень відбувається у взаємодії з іншими правоохоронними органами, Міністерством освіти і науки та ін. Погоджуємося з Р. Опацьким, який слушно вказує на складність та різноманітність завдань, які виконують працівники ювенальної превенції Національної поліції України, внаслідок чого може виникнути питання про можливість одній особі одночасно оперативно-розшукову діяльність та здійснювати профілактичну діяльність у середовищі неповнолітніх; одночасно мати високий рівень підготовленості з юриспруденції, психології, педагогіки й соціальної роботи [5, с. 247].

В Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» серед органів і служб у справах дітей виділяються й уповноважені підрозділи органів Національної поліції України у ст. 5. [8]. Усі повноваження Н. Коломоєць поділяє на сфери соціального захисту дітей та сферу профілактики попередження правопорушень [4, с. 215].

Відповідно до такого поділу згідно ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» до завдань у сфері соціального захисту підрозділи Національної поліції: розшуковують дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ю, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей; виявляють батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством

обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; повертають до місця постійного проживання, навчання або направляють до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади; затримують і тримають у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, – на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин; повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків [8]. Таким чином, у сфері соціального забезпечення поліцейські мають достатні повноваження для забезпечення реалізації права дитини на безпечні умови життя, на відсутність перепон для нормального розвитку особистості внаслідок здійснення контролю за дотриманням батьками або опікунами, піклувальниками покладених на них обов'язків щодо дітей а також надають дітям допомогу у специфічних ситуаціях, в яких може опинитися дитина.

Відповідно ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» у сфері профілактики попередження правопорушень підрозділи Національної поліції України мають наступні повноваження:

- проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей (зауважимо, що такий обов'язок і повноваження поліцейських передбачає значний спектр різних заходів, починаючи від проведення серед дітей у навчальних закладах тощо інформаційно-роз'яснювальної роботи до того, що перегукується із іншим обов'язком поліції щодо аналізу та вивчення причин виникнення причин, які спонукають дитину до вчинення правопорушень);

- виявляють, припиняють та розкривають кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, і вживають з цієї метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством (зауважимо, що в контексті зазначеного Закону України; дитина розглядається як суб'єкт правопорушення, водночас, значної уваги підрозділи поліції приділяють правопорушенням, де діти стають жертвами, наприклад, домашнього насильства тощо);

- розглядають у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;

- виявляють причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вжити в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; поліцейські беруть участь у правовому вихованні дітей (вважаємо, що цей пункт можливо вказати як уточнення або перелік заходів щодо загальної роботи щодо запобігання правопорушенням дітей);

- виявляють дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво (такими завданнями займатися можуть ті підрозділи також, серед завдань яких є протидія незаконній торгівлі людьми, сексуальної експлуатації тощо);

- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту. Зазначимо, що значну роль тут може відігравати Департамент кіберполіції Національної поліції України, на який покладені завдання з реалізації державної політики у галузі протидії кіберзлочинності, інформаційно-аналітичного забезпечення керівництва Національної поліції України та органів державної влади про стан вирішення питань, віднесених до компетенції кіберполіції [1, с. 77]. Водночас, Департамент займається формуванням та забезпеченням реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або прихову-

вання яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку [6]. Це стосується й розповсюдження в тому числі й дитячої порнографії в мережі інтернет.

– вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених з спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;

– викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – надавати їх приводу;

– отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;

– затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінують, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

– затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

– здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

– виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

– проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

– проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

– вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

– складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

– вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми (зазначений пункт також можна віднести до загального пункту роботи щодо запобігання правопорушенням дітей);

– доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінують, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

– після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінують, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

– інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

– здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

– вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей [8].

Наведений перелік повноважень та обов'язків свідчить про те, що підрозділи Національної поліції займають одну з ключових ролей в питанні забезпечення реалізації прав на безпечні умови життя. В першу чергу це відбувається внаслідок діяльності відповідно до повноважень щодо профілактики і недопущенню правопорушень щодо дітей, водночас, якщо дитина вчинила правопорушення, нею мають займатися поліцейські, які добре ознайомлені зі специфікою поведінки, психіки дітей тощо.

Окремо підкреслимо діяльність Національної поліції щодо протидії домашньому насильству, або насильству в сім'ї, оскільки ця проблема значно загострилася ще з часів поширення коронавірусної хвороби [9, с. 27–28]. Департамент превентивної діяльності Національної поліції України займається організацією та забезпеченням у межах компетенції виконання Національною поліцією України покладених на неї законодавством України функцій щодо загальної та індивідуальної профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню адміністративних та кримінальних правопорушень, запобігання та протидії домашньому насильству.

Серед повноважень підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству можна виділити наступні: виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, зокрема й розгляд повідомлень, що надійшли до колцентру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, ужиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України; важливим превентивним повноваженням є взяття на профілактичний облік кривдників а також винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників [2, с. 58–50].

Висновки. Внаслідок проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків:

• Національна поліція відповідно до покладених завдань та повноважень є важливим суб'єктом в системі органів виконавчої влади, які беруть участь в забезпеченні прав дитини на безпечні умови життя в силу специфіки зазначених повноважень з задіяння примусу тощо. Водночас, Національна поліція має розвинути внутрішню структуру, де окремі підрозділи, як ювенальну превенцію, спеціалізовані на забезпеченні прав неповнолітніх, дітей, інші підрозділи, як кіберполіція, забезпечують нерозповсюдження мережею інтернет потенційно шкідливого для дитини контенту тощо, займаються протидією торгівлею дітьми чи сексуальною експлуатацією тощо. Ключову роль у протидії домашньому насильству, жертвами якого часто стають діти, відіграють підрозділи

превентивної діяльності Національної поліції України, що також сприяє реалізації права дитини на безпечні умови життя, оскільки, нажаль, саме в сім'ї дитина зіштовхується з різними проявами насильства;

- чинне українське законодавство надає значний перелік повноважень для підрозділів Національної поліції

задля реалізації дитиною права на безпечні умови життя, й здебільшого вони стосуються профілактики правопорушень щодо дітей або таких, що можуть бути вчиненими дітьми, водночас, важливі повноваження поліцейські мають у сфері соціального захисту дитини, надаючи допомогу їм в складних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білобров Т. Адміністративно-правовий статус Департаменту кіберполіції Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 209 с.
2. Волокітенко І.О. Повноваження підрозділів поліції превентивної діяльності щодо запобігання домашньому насильству. *Південно-український правничий часопис*. 2020. № 3. С. 57–63.
3. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
4. Коломоєць Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.
5. Опацький Р. М., Ювенальна політика в Україні: адміністративно-правові засади формування та реалізації : монограф. / за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. О. Логвиненка. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2020. 520 с.
6. Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 10 листопада 2015 р. № 85. Національна поліція : [сайт]. URL: http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/1816252
7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n1123>
8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Юнін О. С., Шевченко С. І., Шаблюстий В. В. Особливості запобігання кримінальним правопорушенням у період пандемії : метод. рекомендації. Дніпро : ДДУВС, 2022. 96 с.